

A mai magyar a többi nemzetek előtt

(Az utolsó húsz év külpolitikai szemléje).

Dr. Hankiss János
egyetemi tanár.

A tanfolyam rendezősége ezzel a kettős címmel bonyolult feladat elé állította az előadót. A főcím mintha a „nemzetarckép”-kutatás felé mutatna, viszont az alcím félreérthetetlenül külpolitikai eszmefuttatást kíván. Ha a megtisztelő felszólítást egy évvel ezelőtt kaptam volna, azt mondhattam volna: „hát hiszen a két feladat voltaképpen csakugyan egy”, — mert a magyar külpolitika tétlenségi vagy korlátozottsági korszakában a legtöbb, amit külpolitikai téren tehattünk, a magyar ember külföldön élő arcképének javíthatása volt. Más szóval: küzdelem a magyar nép létjogának és értékének elismeréseért, — küzdelem, amelyet elsősorban tollal és szóval kell folytatnunk s azt is különösképpen a nem-politikai síkban.

Szinte azt lehetne mondani, hogy ezt a húsz esztendő az jellemezte leginkább, hogy míg a hivatalos külpolitikának csaknem hallgatnia kellett a revíziós törekvésekről s mindig számolnia a trianoni szerződés jogi tényével, addig a nem-hivatalos vagy „kulturális” külpolitika a maga hasznos kerülőútjain és „versenyen kívüli” stadionjában a magyar külpolitika valódi irányzatát fejezhette ki. Kétségkívül ez az utóbbi képviselte a közvélemény politikáját, míg a másik „falazott neki”.¹⁾

Most, hogy a Gondviselés váratlanul megvalósította legszebb álmaink egyrészét s egyúttal nyílt aktivitásba vitte át eddig ezer nehézség között

*) Legalábbis ez volt a látszat. Természetes, hogy a hivatalos külpolitika *nem-nyilvános* akcióiban igen sokszor figyelmen kívül hagyhatta a trianoni békeparancsot és valódi céljaink érdekében dolgozhatott. Ezt nem is vehette neki rossz néven senki. Másfelől a kulturális „diplomácia” (ma is idézőjelek közé kell tenni ezt a szót, mert ilyen hivatalosan nincs és a magyar kultúrattasé intézménye még megalkotásra vár) a legtöbb esetben a magyar külügyminisztérium, ill. külképviseleteink irányítása alatt vagy velük harmóniában dolgozott.

ügyesen és kitartóan hajózó külügyi politikánkat, a két cím — hál' Istennek — már nem egészen azonos. Még mindig fontos célja marad a magyar ember külföldi „arcának” kialakítása, de e mellett közvetlenül cselekedhetik is: a portré mellé odaállhat maga a cselekvő magyar, aki nemcsak beszél magáról, hanem tettekkel is kifejezheti legbensőbb lényegét.

A politika az exigenciák tudománya — csiripelik a verebek. Szerencsére az „exigencia” szó értelme olyan homályos, hogy csaknem mindent bele lehet magyarázni, amit a politikusok akarnak. De annyi bizonyos, hogy a külpolitika fokozott mértékben függ az „exigenciáktól”, a követelő körülményektől, — a külpolitika igen nagy része sakkjáték, amelyben természetesen nemcsak mi húzunk, hanem mások is. A külpolitikának ez a mindennapos része kívül esik ezen a szűk vázlaton. Marad a másik fele, a nemzeti külpolitika csontváza, amelyre úgy rakódik rá a napi politika, mint a mindig változó hús az évszázadokra szánt csontra. Ez a nemzeti külpolitika természetes irányzata, amit a történelemből eléggé biztosan ki lehet számítani, tudományosan meg lehet magyarázni és közvéleménnyé lehet tenni.

Ennek az állandó külpolitikai irányzatnak három fő komponense van. Az egyik a földrajz körébe vág, a másikat a történelem világítja meg, a harmadikat a kultúrtörténet és közelebbről az irodalomtörténet fejtheti fel.

A külpolitikai irányzat nem lehet független attól, hogy milyenek az ország határai, milyen az éghajlata, milyenek a domborzati viszonyok, milyen a lakosság foglalkozási megoszlása, stb. Csak egyetlen példát emelek itt ki: a természetes határok kérdését. Ezeknek nemcsak védelmi jelentőségük van. (Ha csak az volna, akkor a természetes határ politikai értéke végkép összezsugorodnék a magas hegyeket s legszélesebb folyókat sem respektáló repülőgépek korszakában.) Hanem az a meggyőző erő, az a morális parancs is, amit kifejeznek. Az embernek kedve volna odakiáltani a természetes határok ellenfeleinek: „Amit Isten egybeszerkesztett, azt emberi kéz el ne válassza!” S mivel az újkor kezdetén s a népvándorlás végén a természetes határoknak valóban nagy gyakorlati jelentőségük is volt: országhatárokká váltak, amelyeken belül csaknem mindenütt évszázadokra szóló berendezkedés keletkezett, — magától értetődik, hogy a határok közé zárt egységgel egybehangelődött vezetőnemzet államalkotó értéke és fölnye többé sohasem homályosulhatott el. Minden ilyen egységben volt egy nép, amely ehhez az egységhez alkalmazkodni tudott, annak minden részéhez hozzáidomult s ez olyan előny, amit semmiféle fegyverrel nem lehet leküzdeni. A természetes határok közé zárt s azokat — legalább ebben az értelemben — betöltő nép mintha a kiválasztottság csillagát viselné a homlokán s a betolakodott hódítók nem értik, csak érzik, hogy ezt nem vehetik el tőle.

Másfelől a természetes határok nem jelentenek mindig védelmet a vezető népnek. Sokszor épen az otthonos, teljes, egészséges egység vonzza oda a kevésbé kellemes hazából kivándorló népeket. A természetes határok, pláne,

ha egyébként is „tejjel-mézzel folyó Kánaánt” öveznek, amilyen a mi hazánk, nehezen állnak ellen a békés beszivárgásnak, — annál nehezebben, mert a biztos határok elnézővé, türelmessé teszik az otthonos népet a besurranókkal szemben.

Még sokkal érthetőbb példa volna, ha egyszerűen azt mondanánk: a nemzet földrajzi helyzetének politikai része: — az, hogy milyen más nemzetek a szomszédai — mindenkitől ismert döntő hatással esik latba, ha meg kell határozni az ország külpolitikáját. De természetesen itt sem kezdetlegesen egyszerű a függés meghatározása. A szomszéd népekkel viszálykodunk legtöbbit; viszont a velük való békesség, amely a viszálykodás éveit mindig követi, életünk alapfeltétele. Tormay Cécile „A régi ház”-ban s még inkább „A sorsfolyó” című elbeszélésében művészi eszközökkel fejezte ki, mit jelent a Duna folyásának ténye és iránya a magyar-német viszony kialakításában; azt a novellát, amely Szent Istvánról és Gizella királynéről szól, minden kezdő külpolitikusnak el kellene olvasnia.

A történelem komponensét a külpolitikusok hivatalos képzése is annyira alaposan érvényesíti, hogy nyitott kaput döngetünk, amikor szólunk róla. Sokan tagadják ugyan, hogy a történelem az élet tanítómestere, de nehéz volna kétségbevonni, hogy a történelem a külpolitika tanítómestere. Csak soha nem látott érzékenységű ösztönemberek nélkülözhetnék a diplomáciában a história tapasztalatárárt, de ki merné rájuk bízni országok ügyeit?! Politika történelmi tudás és érzék nélkül olyan, mint az emlékezőtehetségét vesztett ember, aki maga sem tudja, melyik pillanatban döbbenti meg vagy riasztja el embertársait, mikor szolgáltatja ki magát ellenségeinek. Múlt nélkül nincs jövő — nem lehet ezt eleget hangoztatni. S ezért is öröm Székesfehérvár polgárságának és mindazoknak, akik vele együtt tudnak örülni, hogy ennek a városnak képviselője, Magyarország kultúrpolitikájának irányítója egyúttal a legkiválóbb magyar történetírók egyike is.

Vannak külpolitikai naturalisták, akik szívesen lemondanának a história fáklyájáról s megelégednének pár óráig égő elektromos fényszórókkal vagy tolvajlámpákkal, amelyeket aztán sutba lehet dobni s új fényforrásokkal lehet helyettesíteni. Ezek körülbelül így gondolkoznak: „Mit nekünk a külpolitika múltja! Elég, ha mindig a pillanatnyi helyzetet vizsgáljuk, pillanatnyi érdekeinket keressük, — a történelmi emlékezés csak megzavarna ezeknek az érdekeknek rideg mérlegelésében.” A hűség, az „esprit de suite”, a folytonosság értékének elismerése s más hasonló eszmények az ő szemükben csak érzélgős kedélyek holdsugarai.

A magyar közönséget jellemzi, hogy ebben a kérdésben az „érzelgősek”, helyesebben: a történelmi érzékkel megáldottak mellett áll. Az adott szó szentségét a külpolitikában sem érvényteleníti, a szövetséges cserbenhagyását nehéz helyzetben sem tartja elképzelhetőnek, a külpolitika irányváltozásaitól ösztönösen fél. Ebben nemcsak az igazi magyar ember egyenes jelleme nyil-

vánul meg, hanem a politikus magyar öröklött helyes ösztöne is. — Senkitől sem lehet rossznéven venni, ha régi barátait megbecsüli, ha földrajzi és történelmi tényekre épült útján jár tovább, ha nem tudja elképzelni, hogy a magyar-lengyel közös határ elérése után a magyar politika hátat fordíthatson ősi barátainak vagy hogy kalandos ösvényekre tévedjen többi szövetségeseinek háta mögött. A magyar a diplomáciában is magyar marad. Sőt: a magyar diplomácia nem azzal a formai ténnyel kezdődik, hogy Trianon után Magyarország független diplomáciai képviselőket szervezhet, hanem azzal, hogy a magyar diplomácia alkalmazkodik a nemzet jelleméhez és sajátos gondolkodásmódjához.

S ezzel eljutottunk a harmadik tényezőhöz: a nemzeti jellemhez, amelyet a művelődéstörténet és az irodalomtörténet fedhet föl előttünk.

I.

Másutt mutattuk meg, hogy a nemzet arcképe hogyan alakul ki a külföldi közvéleményben s azt is, hogy téves vonásai nem véletlenszerűek, hanem törvényszerűek, és pedig irodalmi-művészi törvényszerűség határozza meg őket¹). Példákkal jellemeztük ennek az arcképnek fontosabb fejlődési szakaszait. Megmutattuk, hogyan köti le előbb a magyar katona az aggódo Európa figyelmét, majd a preromantika s a romantika korában hogyan kap pusztai háttérrel, hogyan változik át a huszár csikóssá és betyárrá, hogyan virágozza körül a kép szélét a cigányzene és a cigányélet. És hogyan fejlődik ki a „természetes”, mert természet ölen élő, szabad emberből a büszke, patriarchális, lovagias, parasztnépében is „úri” magyar fogalma, annyira, hogy külföldön élő mánásaink propagandaízű pazarlását is ennek a magyarnak írják javára vagy inkább rovására²). Mindez nagyjában ma is élő vonás — nem annyira a magyar valóságban, mint inkább a külföldi közvéleményben³). Elég itt csak a külföldi „producerek” által készített magyar vonatkozású filmeket megnézni, hogy tisztában legyünk vele: itt ma is a pusztai magyar, a cigányozó és cigányos magyar, a rokonszenves, de kissé kezdetleges ember képe izgatja a fantáziát.

Az ilyen képek hatalma oly erős, hogy évtizedeken át szembeszáll a tapasztalattal. A külföldi, ha Magyarországra jön, vagy magyar környezetbe

*) Revue de Synthèse Historique és Minerve-Könyvtár (*Les caractères nationaux et leur représentation*, ill. *Nemzetkép és irodalomkutatás*). Később, gyakorlati alkalmazásban: *Lumière de Hongrie* (Budapest, Vájna, 1935).

²) így is mondhatnók: „*aztán* rovására”. Mert eleinte ez a vonás is rokonszenves elbírást kapott, mint az angol különcök furcsaságai.

³) L. a „Debreceni Szemle” 12 év óta folyó *Hungarica*-rovátát, amelyet mindennap lehetne anyaggal szaporítani, annyira állandó regény- és verstéma a magyar élet néhány erős színe.

kerül, csak azt veszi észre, ami ezzel a képpel nincs ellentétben, s kivételnek vagy elmellőzendő részletnek tart mindent, ami a képpel ellenkezik. így „állapítja meg” Keyserling gróf, hogy a hagyomány és rend öre, a rokonszenves magyarság a szellemi kutatás terén nem alkothat jelentékenyt⁴⁾ — csak azért, mert képébe nem illik bele a tudós magyar vonása; — a táblabíró kerek, élet-től duzzadó arcán furcsán festene a feketekeretes szemüveg.

De akármilyen erős a kép, az arckifejezés mindig kissé rejtelmes marad. Minden nemzetarckép Mona Lisa-szerű: ki tudja, mi van mögötte? A háború után az addig oly rokonszenves magyar portré vonásai megromlanak, keserű vagy nevetséges ráncok húzzák alá őket. Mint mikor rég nem látott ismerősünk, aki messziről épen olyan volt, mint régen, közelünkbe ér, s kibontakozik a régi keretből, a régi alapvonások szövevényéből sok apró új árnyalat, amiktől megdőbbenünk.

Ma már nyugodtan elmondhatjuk, hogy bukásunkat nem annyira hibáink okozták — bár azokat sem tarthatjuk egész ártatlanoknak —, hanem az, hogy nem ismertettük meg magunkat a külföldön és hogy arcképünk Dorian Gray-szerű, tragikus romlását nem akadályoztuk meg idejében. Ennek a mulasztásnak egyik okát mindenki ismeri: az, hogy Bécs, ez a törékeny, de szívós spanyolfal elfödött bennünket. A másik ok pedig egyszerűen az, hogy — magunk sem ismertük magunkat.

Ne tegyük ezért magunknak annyi szemrehányást, mint azok, akik mindig türelmetlenek — másokkal szemben. A magyar nemzet 67-ben súlyos álomból ébredt s alig volt ideje, hogy újra szembenézzon az igazán nem várt veszéllyel. De viszont állapítsuk meg harag nélkül s mélységes szomorúsággal, hogy a fajunkkal és nemzetünk géniuszával, a történelemmel és századunkkal szemben kötelességünket elkésve ismertük fel s ezért az a nemzetkép, amelyet az idegenek kolportáltak rólunk, nem váltott ki belőlünk mást, mint néhány dühös kifakadást — itthon és magyar nyelven, esetleg egy közbömbös vállvonítást, vagy pláne tetszelgő mosolyt, hiszen hibáink is erények szép színébe öltöztek. Oly nagy feladat volt újra megvetni lábunkat a saját portánkon, hogy nem lehattünk el a múlt segítsége nélkül s a múlt elfeledtette velünk a jelent és áttatott a jövő felől. Nem láttuk meg külföldi képünk korszerűtlenségét s rejtelmes mosolyában nem láttuk meg a ránk leselkedő veszélyt: azt, hogy a mosolygós magyar úrból lassan-lassan tréfás orfeumi alak lesz.

Idézzük itt a régi nemzetkép néhány vonását s vizsgáljuk meg, milyen átalakuláson mentek át.

Az „úri” magyarból a cseh propaganda uralkodnivágyó magyart csinált s imperializmussal vádolta Európának azt a népét, amely leghamarabb letett az extenzív politikáról s vonult vissza Isten alkotta határai közé. A cigányzene, a csárdás, a díszmagyar, amit valamikor annyi szeretettel emlegettek

⁴⁾ L. *Lumière de Hongrie*, 136. 1.

a francia és német utazók, most a magyar úrhatnáság és dologtalanság jelképes bizonyítékai lettek. Még a szabadság olthatatlan vágya is elárult bennünket, s épen egy francia tábornagy mondta rólunk vállat vonva: „Persze, az örök *rebellisek!*” A cseh toll, mint Mefisztó kezéből orozott ecset, átrajzolta arcképünk minden vonását..

Mindezt pedig azért kellett elmondanom, hogy lássuk: mennyire nem törődünk a magunk jóhírével, s azzal, hogy arcunk éles, tiszta, nemes körvonalakkal vésődjék bele a nemzetek emlékezetébe. És mert a külföldi kép fővonásait saját használatra is elfogadtuk¹⁾, nehezen akadályozhattuk meg, hogy magunk is ki ne ábránduljunk magunkból, amikor arcképünket *odakinn* átmázolták, önostorozó népünk írói bizony túlságosan hamar törtek pálcát az ú. n. „táblabíróvilág” fölött, amelynek valódi értékét a történelmen kívül Jókai mutatta meg; nagyon könnyen lépre mentek a hagyománybontó „demokráciának”, amikor rohamra indult a múlt ellen és hajlandók voltak fölöslegesnek, sőt károsnak tartani azt a „rebellis”-szellemet, amelyet a magyarság ellenségei is csaknem ugyanebből a szemszögből néztek volt. Kétségtelen jóhízeműségük csak fokozta hatásukat, s még jobban elcsüggesztette a könnyen áthangolható magyar közvéleményt.

Mondjunk le a példák egész soráról, s állapítsuk meg: a magyar ember jellegzetes arcképet az utolsó húsz évben nagyon erősen befolyásolta a politika.

II.

Milyen volt ez a politika?

Ha a formás struktúra kedvéért egy kissé távolabb hátrálunk s a részleteket elmosó távolságból szemléljük az eseményeket, akkor azt mondhatjuk, hogy Európa külpolitikáját a mi szempontunkból a nyugati hatalmak két bekerítési kísérlete jellemzi, közben a bekerítő szándék lassú fellazulásával. Az egyik bekerítés az 1919—20-as években a győzők békediktátumaival teljesedett be, s az áldozatok között legtöbbit épen hazánk szenvedett. A másik bekerítés Prága megszállásával kezdődött s sikerét vagy eredményeit még nem ismerjük. Ennek Magyarországra való hatását azért sem lehet kiszámítani, mert bár a magyar kormány félreértést kizáró módon hangoztatta barátságát a tengelyhatalmak iránt, nyugaton mégis az a felfogás, hogy Magyarországot nem kell feltétlenül az ellenséges táborba sorozni, s ha nem is lehet arra számítani, hogy a bekerítők oldalára áll, viszont nincs kizárva, hogy egy elkövetkezendő háborúban meg tudja övni semlegességét. Míg 1919-ben Magyarországot Németország hűséges csatlósának tekintették, amelynek győngítése érdekük, 1939-ben a vélemények jobban megoszlanak és ez a magyar politikának nagyobb lehetőségeket nyújt. . . Hazánk beskatulyázását egyik vagy má-

¹⁾ Még Jókai magyar-arcképében, a leghatásosabb portréban, amit magyar író magyar olvasóinak festhetett, is vannak idegenből kölcsönzött vonások. Erről másutt.

sik csoportba bonyolítja egyfelől Lengyelország iránt érzett barátsága, másfelől jogos és nem titkolt igénye Erdélyre vagy annak legalább magyarlakta területeire és sok más kérdés, aminek nyilvános tárgyalása lehetetlen. Ha Lengyelországnak sikerült volna a német-lengyel feszültség beállta előtt megegyezést létrehozni a magyar és a román kormány között, az európai válság valószínűleg más, lényegesen könnyebb formában jelentkezne ma hazánk számára. De a lengyel külügyminiszter jóakarató kísérleteit Románia nem merte elfogadni s a teljes negáció útjára lépett, ami felelősségét a világválság fokozásában rendkívül súlyossá teszi.

Az 1919-es és 1939-es helyzet másik lényeges különbsége a ránk nehezedő nyomás megszűnése és a magyar külpolitika szívós szabadságharcának egyre fokozódó sikere, végül teljes diadala. 1920-ban barátok nélkül, közelebbi ellenségeinknek kiszolgáltatva álltunk az akkor hatalmas Nemzetek Szövetsége pártos vagy kényelmes ítélőszéke előtt — pellengéren az egész világ közvéleménye előtt. Mi voltunk a végre pórul járt elnyomók, a mágnások és főbírák népe, amelynek karmai közül végre „kiszabadultak” a szent demokrácia jóvoltából a sanyargatott népek. így látszott ez távolról, — nagyon távolról, mert a nemzetek között sohasem volt olyan nagy a szakadék, mint a gyors közlekedés századában.

Tragédiánk mértéktelensége, ellenségeink kegyetlen mohósága volt a szerencsénk. Akik közelebb jöttek hozzánk, csaknem kivétel nélkül meglátták ezt és mert a békeparancsokban több volt az emberi gyöngeség és rövidlátás, mint a valódi gonoszság, mélyen megrendülve ismerték be, hogy igazságtalanságot cselekedtek. Ez talán önmagában nem lett volna elég a külföldi közvélemény megváltoztatására, hiszen a belátás nem jelenti még a nyilvános elismerést, csak a második külpolitikai vonal: a nemhivatalos vélemény lassú megváltozását, — amiről még szó lesz.

De azt is belátták, hogy a maguk érdeke ellen cselekedtek, amikor a monarchiát feloszlatták s nem hallgattak a Maurice Paléologue-hoz hasonló bölcs politikusokra, akik voltaképpen a régi, 1860-as közvélemény és politika folytatói voltak. A kis szövetségesek követelőző zsvájába ezek a komoly hangok menthetetlenül belevesztek s a főhatalmak annyira bele voltak fáradva a világháborúba, hogy Középeurópa kérdését úgyszólván „alberletbe adták” az ott legközvetlenebbül érdekelteknek. A szülők lerázták magukról a zsi-bongó gyermekhadat, hogy nyughassanak tőlük, s nem látták előre, milyen pusztítást végeznek majd a magukra hagyott kis kegyetlenek. Vigasztalásnak sovány, de a jövő magyar külpolitikája szempontjából mégsem jelentéktelen, hogy ma nyugaton mindenki belátja, hogy Paléologue-nak igaza volt.

Ez a belátás nagyon meggyöngítette a kisantant helyzetét. Mert ha egy ponton ily súlyosan félrevezették nagy szövetségeseiket, valószínű volt, hogy egyébként sem jó rájuk hagyatkozni. S ebből a két eredőből (az igazságtalanság égbekiáltó mértéktelensége és a saját érdek szempontja) a nem-hivatalos

magyar külpolitika, kulturális külpolitika s általában a „magyar ügy” számára egyre kedvezőbb légkör alakult ki. Abban, hogy az antant Csehországot sorsára hagyta, kétségkívül az is szerepet játszott, hogy 1938 őszén még nem volt katonailag felkészülve. De óriási hiba volna észre nem venni, hogy az elrejt 19 esztendő alatt olyan légkör fejlődött ki, amelyben már nem látszott olyan szégyenletesnek a cseh szövetséges cserbenhagyása, hiszen annyi szó esett túlkapasokról, Magyarország s a monarchia felosztásának hibáiról. . Az, ami Csehország gyökereit kikezdte, sok tekintetben saját, egyébként kitűnő és nagyon tevékeny propagandájának visszalendülése volt: a hazugságot az elkapatott cseh külpolitika olyan buzgalommal hangoztatta, hogy szinte magától értetődően el kellett jönnie annak a pillanatnak, amikor a Középeurópa iránt csak másodsorban érdeklő nyugatiak is megunhatták: „De hát miért beszélnek a csehek annyit az ő igazukról, hogyha az annyira nyilvánvaló? Talán valami hiba van a kréta körül?”

Hogy Magyarország igazát ma sem ismerte föl a külföld úgy, ahogy mi szeretnők, annak legfőbb oka már nem a béke fenntartásának, az „általános biztonságnak” annyit hangoztatott elve, hanem az ú. n. „népi” elv, amely voltaképen csak a német viszonyoknak felel meg előnyösen, Németországból kelt útjára a XVIII. század végén s a XIX. század elején s a mai német kormányzat adott neki új lendületet néhány évvel ezelőtt. Ezt az elvet alkalmazta a magyar Szent-Korona területére 1920-ban Wilson, aki Amerikában a valódi nemzetiségi problémát nem ismerte s akivel könnyű volt elhitetni, hogy „akié a nyelv, azé az ország”. A néprajzi térkép és a nyelvi (elsősorban anyanyelvi) statisztika ezekben az években meg nem érdemelt diadalokat ült s mérhetetlen károkat okozott szerte a világon. Ezzel szemben a történelmi elv, amely föltétlenül nekünk kedvezett, annyira nem jött számításba, hogy Millebrand 1920-ban azt válaszolhatta a magyar bizottság irataira, hogy „az igazságtalanságot nem teszi igazsággá az, hogy ezer évig tartott”. Milyen egyszerűnek látszó tétel s mennyire hamis, mert történetietlen. Ezer év óriási idő egy államszervezet életében, — olyan szervező tényező, amihez nem ér fel sem az anyanyelvek hullámvázása, sem semmi más tény. Ezer év élettani megszokását, összenövesztő, hasonító erejét nem lehet sem ellensúlyozni, sem pótolni. S nincs rá remény, hogy a friss hódítók néhány év vagy akár néhány száz év alatt át tudják szervezni az ezer éve összetartozó test egyes tagjait.

Mi magyarok jól tudjuk, hogy a legtöbb nemzetiség hogyan szivárgott be országunkba, s hogy életük állami rendjét, gazdasági és kulturális fejlődését nekünk köszönik. Mi tudjuk, hogy az iskolában húsz éve tanított külön történelmük gyorsforralón készült — igazi történelmük a mi történelmünk, amelyben a legtöbbször szívvel-lélekkel s velünk párhuzamosan vettek részt. De a nyugati közvéleménynek mindez nagyon bonyolult volt. Vették a nemzetiségi térképet és meghúzták a vérző határokat.

Azazhogy álljunk meg egy kissé: a nyelvi elvet rögtön elejtették és meg-

csúfolták, amikor pl. a határokat úgy „igazították ki”, hogy a *sztratégiai* szempontból fontos vasútvonalak, ha magyar nyelvterületen futottak is, román vagy cseh oldalra essenek! S így az új helyzet elvi megalapozását másodszer is aláásták ők maguk . . .

Másutt fejtettem ki, hogy a nemzetiségi elv, úgy, ahogy az a XIX. század első évtizedeiben Európa-szerte kifejlődött, elsősorban irodalmi törekvés, a nemzeti kisebbség¹⁾ anyanyelvén folyó irodalom harca az elismertetésért. A népi elv, ami voltaképpen ugyanaz, megint csak a nyelvre (pl. a világon elszórtan élő németek összetartozására) épít, hiszen a nyelvileg összetartozó egyének származását, faji összetételét, stb. lehetetlen pontosan megállapítani. Amikor a német nép vezére a cseh-morva protektorátus kimondásakor a népi elv helyett már a *történelmi* szempontot hangoztatta s ezzel a szigorúan vett népi elv hegemoniáját megdöntötte, új fejezet nyílt a magyar külpolitika könyvében is: történelmi igényeket most már nem csak mi emlegettünk fel! A világnak át kell rendeznie gondolkodását a vegyesnyelvű országok helyes belső struktúráját illetően, s ebben a történelmi elv el kell, hogy foglalja megérdemelt szerepét.

A népi elv feladását vagy korlátozását Európa ma még nem méltányolja eléggé. A német politika ellenségei a vezér kijelentésében nem látnak mást, mint az erősebb jogának új fogalmazását, aminek elvi értéke nincs. Ők még ma is az anyanyelvi megoszlás szerint osztanák föl a világot, mert saját tapasztalataik — politikai tapasztalataik erről a kérdésről vagy nincsenek (Franciaország), vagy kedvezőbben adódnak (Anglia Írországot kibocsáthatja szuverenitása alól, de úgy, hogy az azért lazább kötelékekkel mégis csak hozzá tartozik — s nem irigy, ellenséges szomszédállamhoz). De azért bizonyos, hogy a történelmi igény hangoztatása önmagában is „történelmi” jelentőségű tény, talán egy új és jobb világ vajúadásának kezdete.

Az eljövendő új világban, amelyet — reméljük — talán mégsem háborús szakadék fog élesen elválasztani a mai világtól, a történelmi elv mellett a népi vagy nyelvi elv, a gazdasági és kulturális érdekek is érvényesülhetnek. Kevesebb lesz benne a misztikum, minden politika lidércfényeket termő, veszélyes ingoványa, több a józanság és a kölcsönös érdekek tisztelete. A magyar külpolitika az elmúlt húsz esztendőben ezért a jobb világért harcolt — elsősorban a magyar élettér síkjain. Amikor egy igazságtalanság jóvátételéért küzdött, akkor a jogrend és a jobb rend elvét emelte magasra, s segített elterjeszteni Európában azt a politikai világszemléletet, hogy az igazság fölött nem diadalmaskodhatik senki. Békés és előkelő magatartásával, a nemzetek együttműködésében való hasznos részvételével becsületet szerzett az országnak; állhatatos ragaszkodásával elvi álláspontjához hozzászoktatta az eleinte gúnyosan mosolygókat, fegyvereik mögül fitymálókat a revízió gondolatához. A ha-

*) Helyesebben: kisebb nemzetiség.

tárokon túli magyarok védelmével ráirányította a figyelmet a lehetetlen helyzetre s az állandóan ismétlődő igazságtalanságra.

Voltak ennek a külpolitikának nagyon nehéz napjai, de mindig voltak tehetséges és áldozatos irányítói is. A magyar külpolitika gyermekévei olyan súlyosak voltak, mint Copperfield Dávidé vagy Toldi Miklósé. Megaláztatások, nélkülözések között nőtt fel s mégis megizmosodott. Ma önállóvá vált s hisszük, méltóvá nehéz helyzetéhez, amelyben egy ország sorsát tartja szerető és óvatos tenyerén.

III.

S most már talán nem is kérdezzük, hogyan kell összekapcsolni a feladott tétel két címét. A magyar arca a külföld szemében elhomályosult, majd ismét kivilágosodott, — a szerint, amint a magyar külpolitika nehéz vagy könnyebb helyzetben intézte a nemzet sorsát. S amikor nem lehetett meg ez a párhuzamosság, a magyar arckép kitisztulásán a magyar kultúra munkásai fáradoztak. Itthon úgy, hogy kutatás alá vették a magyar nép jellemét és hogy művészi tollal, ecsettel és vésővel közelítették meg ennek a népi jellemnek ezer változatát. Kifelé úgy, hogy megkeresték a modell számára legelőnyösebb s leghatásosabb világítást és hogy az arcképnek olyan sugárzást adtak, amit a magyar faj és az emberiség szeretete fűtött ragyogóvá.

De nemcsak a külpolitika adott lökést a magyar jellemkép fejlődésének, hanem megfordítva is: a magyar jellemkép tisztulása és élesedése ihlette az egyre határozottabban nemzeti jellegű magyar külpolitikát.

Jó politika mögött öntudatos nemzet kell, hogy álljon. A magyar külpolitikának olyannak kell lennie, mint a történelmében és irodalmában meghatározott magyar jellemnek. Egyenesnek, hűségeseknek, szívósoknak, minden irányban vendégszeretőnek és nagyvonalúnak, de csendes bölcseségére és mindig színes józanságára épűgy szükség van, mint szabadságvágyára és eleven képzelőerejére. Ez a külpolitika meg fogja találni az egyedül helyes utat akkor is, ha az olyan szűk, mint a Szentírás szoros útja, mely az üdvösségre vezet.

Sokat beszéltek a magyar külpolitika rugalmasságáról és nagyvonalúságáról. Mátyás királyt, az erdélyi fejedelmeket emlegették. Székesfehérvár múltjának legfényesebb lapjain Szent István is európai politikát csinált már, az egész akkori „világot” átfogó tekintettel s azóta is minden igazi magyar politikus sokoldalú, sohasem oktalanul merev politikára áhítozott. Ez a magyar nemzet földrajzi helyzetéből, eklektikus hajlamából, alkotó fantáziájából is következik. Nem tapadni sehova sem csak azért, mert ott megszoktuk, de nem is kalandozni el kapkodó szeszélyből régi, megbízható utakról: ez az egészséges külpolitika hagyománya. Bizonyos értelemben minden jóindulatú,

érett nemzet barátai vagyunk, de bizonyos határon túl csak és örökre *magyarbarátok*.

S mi a szerepünk nekünk, tanítva tanuló magyaroknak?

Először is: hit abban, hogy a Gondviselés rendelte, felelős vezetőink épügy érzik a magyar jellegű külpolitika szükségét, mint mindenikünk. Másodszor: az a meggyőződés, hogy a jó külpolitikának alapja a művelt és önmagát ismerő nemzet. Népünk szellemi kincseit helyesen kell kamatoztatnunk, akkor hamarosan be fogjuk látni, hogy a magyar külpolitika sikere attól is függ, hogy milyen nemzet lelki aranyfedezete áll mögötte. S e téren a magyar pedagógusé a döntő szerep. A nemzetet és az emberiséget csak nevelői vihetik közelebb céljaihoz. Harmadszor: az a tudományos munka, amellyel további érveket állíthatunk friss munícióként a kulturális diplomácia szolgálatába. S végül: a magyar ember kötelességérzetének, felelősségtudatának végsőkig fokozása. Mindenki egy kicsiny világ, egy mikrokozmosz, amelyben a nagyobb magyar világ, a nemzet erényei és hibái megvannak.¹⁾ Ha minden magyar teljesíti kötelességét, s felelőssége egész erejével vesz részt a nemzet belső továbbépítésében s a maga lelki arca sugárzóbbá szépítésében, akkor a magyar külpolitika is fölveszi ezt az arcot és nyugodt bizalommal dogozhatik a jövőn. A többi pedig Isten kezében van, akit hívó eleink a magyarok Istenének neveztek.

*) Hogy mindenikünk mindig *versenyben* áll, s hogy minden téren meg kell állnunk a helyünket, már másutt hangoztattam. L. *A kultúr diplomácia alapvetése*, Bp., Külügyi Társaság.